

SİYAH PELERİNLİ ADAM'DA “FAUST”

FAUST IN BLACK
CLOAKED MAN

TÜLİN SAĞLAM*

Özet

İnsanın akıl yoluyla kavrayamadığı gizler karşısında hissettiği çaresizlik ve bu gizleri keşfetme isteği var olduğu günden beri insanın ve sanatın temel meselelerinden biri olmuş. İnsanoğlunun varoluş serüveninin en önemli özelliği olan hakikat arayışı ve kendini aşma isteği; sonu her ne olursa olsun- zafer ya da yıkım- çeşitli sanatların ve eserlerinin asal izleklerinden biri olagelmıştır. İnsanın bu arayış sürecinde şeytanla karşılaşması ve/veya sınırlılıklarını şeytani bir anlaşmayla aşma isteği İngiliz oyun yazarı ve şair Christopher Marlowe (1564–1593), Alman yazar ve şair Goethe (1749–1832) ve Türk şair, romancı, hikâyeci, oyun yazarı ve fikir adamı Necip Fazıl Kısakürek (1904–1983)'in oyunlarına da konu olmuştur. Marlowe'un Doktor Faustus, Goethe'nin Faust ve Necip Fazıl Kısakürek'in Siyah Pelerinli Adam oyun metinlerinin temel izleği insan-şeytan pazarlığıdır. Bu yazıda Batı kültüründe Faust karakterinin günümüze kadar gelmesi ve Faust'un modern insanın çelişkilerinin sembolü haline dönüşmesinde başlıca rolü oynayan Marlowe ve Goethe'nin Faust metinleri ile kendini Doğu kültürünün, özellikle İslam dininin savunuculuğuna ve insanını aydınlatmaya adanmış olan Necip Fazıl Kısakürek'in Siyah Pelerinli Adam metinleri söz konusu izlek bağlamında karşılaştırılmaktadır.

Abstract

One of the fundamental issues of mankind from the beginning of existence has been the feeling of helplessness in the face of mysteries that can not be understood through the grasp of human intellect and wishing to discover those secrets. Art has been one of the important ways to explicate and discuss such issues; Seeking the truth and forcing the ontological limits of the humankind.

Man's encounter with the devil in this searching process, and / or an agreement with devil to overcome the limitations has been the subject of such playwrights' dramas as British playwright and poet Christopher Marlowe (1564-1593), German writer and poet Goethe (1749-1832) and the Turkish poet, novelist, and playwright Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983) The main theme of Marlowe's Doctor Faustus, Goethe's Faust, and Necip Fazıl Kısakürek's Black Cloaked Man is human-devil bargain In this article these three dramatic texts will be compared in the context of human-devil encounter.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tiyatro Bölümü.

İnsanın akıl yoluyla kavrayamadığı gizler karşısında hissettiği çaresizlik birçok bilim adamı ve filozof gibi sanatçıları da ilgilendirmiştir. Akılla neyi kavrayabilir insanoğlu? Neleri bilebilir? Hangi gizleri çözebilir? Çözemedikleri karşısında ne yapar? Ne yapmalıdır? Ya da çözülecek bir giz var mıdır gerçekten?

İnsanın varolduğundan beri kafasını kurcalayan buna benzer soruları sanat eseri yoluyla irdeleyen sanatçılar arasında İngiliz oyun yazarı ve şair Christopher Marlowe (1564–1593) ve Alman yazar ve şair Goethe'nin (1749–1832) ayrıcalıklı bir yeri vardır. Evrenin sırlarını çözebilme konusunda insan aklının sınırlılığını şeytanla yaptığı bir anlaşma yoluyla aşmaya çalışan ve daha çok bilgi karşılığında ruhunu şeytana satan Faust karakterinin günümüze kadar gelmesi ve Faust'un modern insanın çelişkilerinin sembolü haline dönüşmesinde onların eserleri başlıca rolü oynar.

Faust ya da Faustus oldukça eski ve popüler bir ortaçağ Alman klasik söylencesinin kahramanıdır: Büyüye olan merakı yüzünden şeytanla anlaşma yapıp sonunda lanetlenmiştir. Tarihsel olarak Doktor Faustus adının ve karakterinin kaynağı çok belirgin olmamakla beraber birçok kaynakta muhtemelen 1500'lü yılların ilk yarısında Almanya'da Wittenberg civarında yaşamış bir büyücü ve simyager olan Alman Doktor Johann Georg Faust olduğu görüşü yaygın olarak kabul görür.

Doktor Faustus'un ünü ölümünden sonra bir halk efsanesi kahramanı olmasıyla yaygınlaşır. Faust birçok masalın, öykünün, oyunun, özellikle de kukla gösterilerinin vazgeçilmez malzemesi olmuştur. Tiyatro, opera, klasik müzik, roman, bilim kurgu roman, sinema, video oyunları, çizgi romanlara kadar çok çeşitli sanatsal ve kültürel esere kaynaklık etmiş olan Faust teması günümüze kadar canlı kalmıştır.

SİYAH PELERİNLİ ADAM'DA "FAUST"

İnsanın şeytanla anlaşma yapması; gençlik, bilgi, zenginlik ya da güç karşılığında ruhunu şeytana satması veya daha genel bir ifade ile insanın kendi isteklerini gerçekleştirebilmek için, kendi tatmini için kötücül güçlerle işbirliği yapması Faust öykülerinin ana izleğini oluşturur. Ve artık Faust sözcüğü Faustvari (şeytana ruhunu satma) şeklinde sıfatlaşmıştır.

Batı kültüründe modern insanı ve toplumu anlama yolunda önemli bir izlek haline gelmiş olan insan-şeytan pazarlığının izlerini, kendini Doğu kültürünün, özellikle İslam dininin savunuculuğuna ve insanını aydınlatmaya adanmış bir şair, romancı, hikâyeci, oyun yazarı ve fikir adamı olan Necip Fazıl Kısakürek'in (1904–1983) **Siyah Pelerinli Adam**'ında da görüyoruz. Ancak önemli bir farkla: Marlowe'un **Doktor Faustus** ve Goethe'nin **Faust**'unda insan olmanın sınırlarında dolaşan ve bu nedenle yapabildikleri ile istekleri arasındaki uçurumun yarattığı gerilim ve çatışmayı giderek daha fazla yaşayan insanın şeytanı çağırması ya da şeytanın dikkatini çekmesi ve onunla pazarlığa oturması söz konusudur. Oysa **Siyah Pelerinli Adam**'da çat kapı gelen şeytanla ansızın karşılaşan ve şeytanın şerrinden korkan insanla karşı karşıya kalıyoruz.

Bilindiği gibi Marlow'un Doktor Faustus karakteri 16.yy İngiltere'sinin ortaçağ ve yeniçağın tohumları ve gerilimini içinde taşımaktadır. Szerb'in ifadesiyle "güzel bir ara oyunu" olan Rönesans'ın insanıdır o. "... şu yer yüzünün sunabildiği her şeyi arzulamaktadır, parayı, iktidarı, güzelliği ve bilgiyi; artık o da Batı insanının sonu gelmez tedirginliğinin ve irade gerilimlerinin, doğada gizli büyük doyumsuzlukların temsilcisidir."¹ Kendi isteğiyle vazgeçer bu dünyanın sunduğu bilgilerden ve büyüye ve dolayısıyla şeytana yönelir. Marlow'un metninin en başında Doktor Faustus'u çalışma odasında kendi kendine konuşurken görürüz

¹ Antal Szerb, **Dünya Yazın Tarihi**. Çev.: Vural Yıldırım. (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 2008), s. 263.

Faustus: Faustus karar ver öğreneceğin şeye,/ Başla uzmanlaşmak istediğin derinlikleri ölçmeye//Ah güzel Analitik beni büyülüyorsun:/.../ İyi tartışmak mantığın tek amacı mı?/ Bbilim bize daha büyük mucizeler sunmuyor mu?/ Öyleyse okuma bir daha, sen bu amaca zaten ulaştın;/ Daha yüce bir konu yaraşır Faustus'un zekâsına.²

2 Christopher Marlowe, **Bütün Oyunları**. Çev.: M. Hamit Çalışkan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), s. 244.

...Mantığın ardından hekimliği de, zirvelerine ulaştığı, bir sürü insanı vebadan kurtardığı halde, ölüleri canlandıramayacak, insanlara sonsuz yaşamı veremeyecek olması nedeni ve kendisini sadece bir insan olma konumundan çıkaramayacak bir konu olması dolayısıyla aşığılılar. Hukuk ve ilahiyat da benzer biçimde terk ettiği alanlar olur. Şimdi onun merakı büyücülerin görkemli metafizik ve büyü kitaplarıdır. Büyüde başarılı olanlar ona göre; "insan aklının sınırlarına kadar ulaşabilirler./İyi bir büyücü yüce bir tanrıdır"³

Ve o da aklını eğitmeli ve bir tanrı olmalıdır. Bu kararının ardından içeri giren Melek ve Şeytan- ki oyun boyunca bu işlevlerini yerine getirmeye devam edeceklerdir- Faustus'a verdiği kararın sonuçlarını hatırlatırlar. Melek, Faustus'un elindeki büyü kitabını bırakmasını söyler çünkü o kitap "Tanrının tüm gazabını başına yağdırır. Oku, Kutsal Kitabı oku" diyerek doğru yolu, cennetin yolunu göstermeye çalışır. Şeytan ise büyü kitabını okumaya devam etmesini çünkü bu yolla yeryüzünün hâkimi olabileceğini söyler.⁴ Faust'un büyü'nün sunacağını düşündüğü olanaklarla başı döner. Büyü çalışır ve yapmaya başladığında şeytan Mephistopheles derhal çıkagelir.

Kendi büyülü sözleriyle getirdiğini düşündüğü Mephistopheles aslında dolaylı olarak onun çağrısıyla geldiğini söyler. Faustus için hoşça giden bir durum olmamasına rağmen istediğini elde etmiş olmanın hazzıyla konuyu uzatmaz.

4 Aynı, s. 246.

SİYAH PELERİNLİ ADAM'DA "FAUST"

Faustus: Sihirli sözlerim getirmedi mi seni buraya? Konuş!

Mephistopheles: Evet ama sadece per accidens./ Birisinin Tanrı adını boş yere ağzına aldığı, / Kutsal kitabı ve kurtarcısı İsa'yı yadsıdığını duyarsak / Uçar geliriz onun yüce ruhunu elde etmek umuduyla./ Kendisini lanetlenme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan/ Yöntemlere başvurmadıkça gelmeyiz./ Onun için, en kestirme yoldan büyü yapmanın yolu, / Açık açık üçlemeyi yadsımak/ Cehennemin hükümdarına yürekten dua etmektir.

Faustus: Faust da böyle yaptı zaten...⁵

5 Aynı, s. 254.

diyerek lanetlenmekten korkmadığını, cennetle cehennemin onun için farkı olmadığını, Tanrı'yı inkar ederek kendisini sonsuz ölüme mahkum ettiğinin farkında olduğunu bildirir. Ardından da Mephistopheles'in efendisi Lucifer'e 24 senelik zevk-ü sefa ve tüm isteklerinin yerine getirilmesi karşılığında ruhunu vermeyi teklif eder.

Görüldüğü gibi Marlowe'un Doktor Faustus'u gözü pek, tutkulu, kararlı, Tanrı'ya meydan okuyan bir birey. Şeytanla yaptığı anlaşmanın kesinleşmesi için yapılan senedi kaniyle imzalaması gerekir ama ilk seferde kanı donar ve imzalayamaz. Ama bu onu yolundan çevirmediği gibi başkaldırısını daha da belirgin bir biçimde dile getirmesine vesile olur:

Faustus ruhunu sana veriyor... Neden vermeyecekmişsin! Ruh senin ruhun değil mi? Öyleyse yeniden yaz: 'Faustus ruhunu sana veriyor.'⁶

6 Aynı, s. 264.

Faustus'un yani bireyin özgür iradesi söz konusudur burada ve şeytanın gelme nedeni açıktır; bu insanda şeytana uyma eğilimi görmüş ve fırsatı kaçırmamıştır.

Yaklaşık iki yüzyıl sonra yazılan Goethe'nin metninde Faust tatin olamayan bir entelektüeldir. Aydınlanma döneminin insan

aklına baş rol verdiği dönemin karakter oyuncusudur. 18.yy'ın sonsuzluk isteği ile gerilmiştir. Benliğini gerçekleştirme arzusu içindedir. "...ölümcül bir anlaşmaya yakalanmaz. Tanrı ile Şeytan'ın (Mephistopheles) giriştikleri bahsin konusudur çünkü ikisi de Faust'u fark etmişlerdir. Mephistopheles Faust'u şöyle tanımlar:

Mephistophales: Dünyevi değildir ahmağın ne içtiği ne de yediği/ hoşnutsuzluğu sürüklemektedir onu uzaklara,/ Tam varmamıştır farkına deliliğinin;/ Gökyüzünden en güzel yıldızları ister / Ve yeryüzündeki de en büyük zevki-/ Ve hiçbir yakınlık ya da uzak durma / Tatmin etmez derinden sarsılmış gönlünü ⁷

7 Goethe, **Faust**. Çev.: Genç Osman Yavaş (İstanbul: Bordo Siyah, 2007), s. 67.

Tanrı, kafası karışık da olsa bir gün yolunu bulacağına inanır Faust'un ama Mephistopheles onu da diğer insanlar gibi kaybedeceğini, bunu da kendisinin yapabileceğini söyleyerek Tanrı ile iddiaya girer.

Faust'u çalışma odasında yalnız başına gördüğümüz ilk bölümün başında Faust'un kendine söyledikleri Marlowe'un Doktor Faustus'unun söylediklerini hatırlatır çoklukla:

Faust: İşte şimdi, eh Felsefeyi,/ Hukukçuluğu ve tıbbı/ Ve ne yazık ki ilahiyatı da /Tümüyle inceledim, tutkulu bir çabayla./ İşte durmuşum burada, zavallı ahmak gibi! / Ve bildiklerim farklı değil önceden öğrendiklerimden/ .../ Ne vicdan azabım var beni üzen, ne de şüphem, / Ne de korkum cehennemden, iblisten-/ Buna karşı sevinçlerimin hepsi alındı, /.../ Yoktur malım mülküm, ne param / Ne de itibarı ve ihtişamı dünyanın; / İt bile istemez böyle yaşamayı / Bu yüzden istedim büyüyle uğraşmayı / Hani olur da ruhun gücü ve ağzından/ Kimi sırlar öğrenirim diye en azından⁸

8 Aynı, s. 70.

SIYAH PELERİNLİ ADAM'DA "FAUST"

Mephistopheles görünür Faust'a ve ona hizmet etmek istediğini, karşılığında da öbür tarafta aynısını ondan beklediğini söyler. Faust için öbür tarafın bir önemi yoktur o anda. Önemli olan dünyada yaşadıklarıdır. Ancak Faust şeytanın ona istediklerini vermeyeceğini düşünür. Faust öyle bir mutluluk anı dilemektedir ki o anda kendini çok beğenmeli ve o anın hiç bitmemesini isteyecek kadar yücelmiş hissetmelidir. "Dur gitme! Ne kadar güzelsin!"⁹ demelidir o ana, o anda. Böylesi mükemmel bir anın yaşanmasının olası olamayacağı inancıyla Mephistopheles ile bahse tutuşur. Bahis şudur; eğer öylesi bir an gelirse Faust pes edecek ve ruhunu teslim edecektir. Faust'un iddiası ruhunun, yaşam gizemi ve mutlak özlemi ile dolu olduğu ve dolayısıyla asla doyuma ulaşamayacağıdır. Kanıyla imzalar o da anlaşmayı.

9 Aynı, s. 111.

Siyah Pelerinli Adam Goethe'nin **Faust**'undan yaklaşık 200 yıl sonra yazılmıştır. Oynanmasından ziyade okunması için kaleme aldığı bu eserini, "tek perdede bir hikâye" şeklinde sunar Necip Fazıl Kısakürek.

Siyah Pelerinli Adam'da şeytanla karşılaşan bir bilim adamı değil bir sanatçıdır; bir şair. O da diğer şeytanla karşılaşanlar (Doktor Faustus ve Faust) gibi yalnız başınadır, çalışma odasında masanın başında oturmaktadır. Oyunun en başında fakir bir pansiyon odasında çalışmakta olan şairin kapısı çalınır ve bir ses "Şair, aç kapıyı! Ben geldim!"¹⁰ der. Şair kim olduğunu bilmediği bu sese kapıyı açarak şeytanı içeri alır.

10 Necip Fazıl Kısakürek, **Siyah Pelerinli Adam-Tiyatro Eserleri: 7** (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları), s. 128.

Şeytan'ın ne olup da şair'in odasına geldiği, nedeni ve nasılı pek açık değildir. Şair onun kim olduğunu bilmez ama görünüşü, ayaklarına kadar uzanan siyah pelerini, içi boş gibi duran kukuletası, yere basmıyormuş gibi yürüyüşü ve gülüşünün tuhaflığı onun bu dünyada olmayan bir şey olduğu izlenimi verir. Karşılıklı konuşmaları –ki tüm oyun bu ikisi arasındaki diyalog üzerine oturmaktadır- sırasında onun şeytan olduğunu anlar ve anlar anlamaz şeytanın kendisinin huzur içindeki düzenini bozmaya

geldiğini düşünür :

Şair: Mel'un siyah pelerinli adam! Ruhumun düzenini bozmaya geldin, anlıyorum. unu bil ki, içimdeki kâinat mimarisinde tek taşın yerini bile değiştiremeyeceksin. ¹¹

11 Aynı, s. 132.

Oysa şeytan onun "Tabiatta bir benzeri olmayan sefaletine merhem olmaya gelmiştir!" ¹² Ama şairi kandıramaz. Şairin maddiyatla pek işi yoktur.

12 Aynı, s. 133.

Şair: Bırak yakamı, karanlığın büyücüsü! Hiçbir şey istemiyorum; hiçbir dileğim yok.¹³

13 Aynı, s. 133.

Şair ne çağırmış ne de bir dileği olmuştur ama şeytan aniden çıkıp gelmiştir. Üstelik kolay kolay gitmeye de niyeti yoktur. Şair kendisinden bir şey istemeyi reddettikçe şeytan onun sahip olduğunu düşündüğü insani zaaflarının üzerine gider:

Siyah Pelerinli Adam: Senin mi hiçbir dileğin yok? Sen mi hiçbir şey istemiyorsun? Madenini ihtiras, merkezine kadar boğmuş. Sakın onları sileyim deme; kül gibi dökülür, gidersin. Sen, yalnız istiyorsun, istiyorsun... Dünyaların görmediği kadını, lisansların bilmediği cümleyi, kasaların almadığı serveti, başbuğların tatmadığı nüfuzu istiyorsun. Bunlar yine bir şey değil... Sen bilmek istiyorsun, felaket orada ki bilmek istiyorsun... Başı önünde, tevekül ve teselli içinde akan insan zincirinin her hangi bir halkası olmaya razı değilsin...¹⁴

14 Aynı, s. 134.

Oysa oyunun başından sonuna kadar şair böyle bir insan olmadığını haykırır. Zaten oyunda da bu isteklere sahip olduğunu gösterir tek bir ima yoktur. Şeytan genel olarak insanda olduğunu düşündüğü zaafı üzerine konuşmaktadır. Bilme isteği bu zaafının en kötüsüdür çünkü bilgiye değil inanca ihtiyacı vardır

SİYAH PELERİNLİ ADAM'DA "FAUST"

insanın. İnancın odakta olduğu bir yaşama biçiminde gerçek bilgi kutsal olandır ve ona ulaşmaya çalışmak insanın haddi değildir. İnsan tevekkül sahibi olmalı, sınırlarını aşır şerle işbirliği içinde olmamalıdır. Yoksa doğru yoldan çıkar. Oyun boyunca şairi yoldan çıkarmaya kötülüğün içine, kötünün yanına yani kendi yanına çekmeye çalışır. Oyunda açık bir biçimde iyi-kötü karşılaşması söz konusudur.

Oyunun ya da diyalogun sonuna kadar şeytan çeşitli kılıklara girip farklı vaatlerde bulunarak şairi kandırmaya çalışır ama başarılı olamaz. Önce güzel bir kadın kılığına bürünüp cinsellikle, ardından bir Yahudi kambur kılığında parayla daha sonra da bir iskelet görüntüsünde iktidarın gücü ile kandırmak ister ama yazar tüm bu saldırılardan başarıyla, yara almadan kurtulmayı bilir. İmsiz şairimiz dini bütün, inançlı bir insandır. Sanatı mutlak hakikati arama işi olarak gören; mutlak hakikati de Allah'ta bulan Necip Fazıl Kısakürek'in sözcüsü gibidir şair.

Faust'ların bilme isteğiyle şeytanla birlikte çıktıkları yolculuğun sonu Doktor Faustus için lanetlenerek cehenneme gitmek; Goethe'nin Faust'u içirse, iddiayı şeytanın kazanmasına rağmen tüm arayış çabalarının Tanrı tarafından değerli görülmesi neticesinde Mephistopheles'ten kaçırılarak Meleklerce cennete götürülmek olmuştur. Ancak her ikisinde de şeytanla uzun yolculuklara çıkılmış, bu süreç birey için bir gözlem, keşif ve anlama süreci olmuştur.

Doktor Faustus da Faust da şeytanla anlaşma imzalıktan sonra çalışma odalarından dışarı çıkar ve sonsuzluk arayışlarını dünyaya açılarak sürdürürler. Doktor Faust Mephistopheles ile beraber uzun bir yolculuğa çıkar; Almanya, Fransa, İtalya'da güzel şehirleri, çeşitli mekânları gezer, Roma'da papanın dairesine, Innsbruck'da imparatorun sarayına girer ama tüm bu süre boyunca yaptığı anlaşmaya geçecek önemli hiçbir şey yaşamaz. Lanetlenmekten kurtulamayan Doktor Faustus sonunda öğrencilerine nasıl lanetlendiğini anlatan bir konuşma yapar ve pişmanlığını dile getirir.

İnsan olmanın sınırlarını aşmayı denemiş, aslında başından beri bir tür farkında olduğu ama pek üzerinde durmadığı gibi başarılı olamamıştır. Faustus pişman da olur ama bağışlanmayı dileyemez:

Faustus. Yirmi dört yıl sürecek anlamsız eğlenceler karşılığında Faustus sonsuz mutluluğu ve huzuru yitirdi! .../Ah Faustus,/ Artık sadece bir saatin kaldı; / Sonra da sonsuza değin lanetleneceksin. / .../ Dağlar, tepeler, gelin yıkılın üstüme. / Saklayın beni Tanrı'nın korkunç öfkesinden./ Hayır mı! Hayır mı! /.../ İzin ver Faustus bin yıl, /Yüzbin yıl yaşasın cehennemde ama sonunda kurtulsun. / Ah lanetlenmiş ruhlar için bir son yoktur! / .../ Lanet olsun beni dünyaya getiren annemle babama. / Hayır, Faustus, sen kendine lanet oku, / Seni cennetin mutluluğundan yoksun bırakan Lucifer'e lanet oku.¹⁵

15 Marlowe, ön.ver., s. 305.

Şeytanlar Faustus'u götürürler. Son ana kadar birey olarak aldığı kararın arkasında durmakta ve sonucuna katlanmaktadır. Epilog'da koronun söyledikleri alınacak derse işaret eder:

Koro: Dümdüz büyüyebilecek dal kırıldı; / Bir zamanlar bu bilge adamın içinde yeşeren/ Apollon'un defne dalları kurudu./ Faustus gitti! Bakın cehenneme düşüşüne;/ Bilge kişiler onun korkunç kaderinden ders alıp,/ Yasak şeylere sadece uzaktan baksınlar;/ Onların derinlikleri zeki insanları kandırır,/ Tanrısal gücün izin verdiğiinden daha fazlasını/ denemelerine neden olur.¹⁶

16 Aynı, s. 309.

Yazar, sonunda ortaçağın ibret oyunu tarzında bir uyarıyla bitirse de metnini, süreç boyunca bizi, sınırlarını aşmayı dileyen bireyin, bildiği en yüce değere bile sırtını dönebilen, kendi sı-

SİYAH PELERİNLİ ADAM'DA "FAUST"

nırlarıyla yetinmeyip sonsuzluk peşinde koşan yolculuğuna tanık eder.

Goethe'nin Faust'unda ise

Aydınlanma döneminin burjuva bireyinin sınırsız bilgiye ulaşmak, kişisel mutluluğu ile toplumun mutluluğunu birleştirmek, akıl ile duygu arasındaki bağdaşmazlığı aşmak gibi çaba ve kaygılarını temsil eden Faust, ilk tasarımlarda (urfasut) dahi bir insan-ken, 1. ve 2. Faust'larda Fransız Devrimi'nin ardından ideal insanlık durumunun temsilcisi haline dönüşür; Gretchen'in küçük burjuva dünyasından, cadılar dünyasına ve imparatorluk sarayına uzanır ve genel iyiliğini kollayan pratik faaliyetlerin hayaliyle ölür.¹⁷

17 Goethe, ön.ver.,s. 21.

Birinci bölümde Methistopheles, Faust'un masum ve erişkin bir kadın olan Gretchen ile şehvetli ve yıkıcı bir ilişki ile sonuçlanan deneyimlerine rehberlik eder. Gretchen ve ailesi, Mephistopheles'in yanıltmaları ve Faustus'un istekleri ve eylemleriyle harap olur. Öykü, Gretchen'in zindanda hapsedilmesi ve Faust'un utanç içinde olduğunu gösterir trajik bir sonla biter.

İkinci bölüm doğanın ruhlarının insanlığı ve Faust'u bağışlamasıyla başlar ve zengin alegorik bir şiire doğru ilerler. Faust ve Mephistopheles, politika ve klasik çağ tanrılarının dünyasından geçerler, Truvalı Helen ile karşılaşırlar. Sonunda savaş ve doğanın güçlerini kontrol altına aldıkları bir anda Faust mutluluğu hisseder.

5.Perde gece yarısı,

Faust:

Ben sadece dünyada dolaşip durdum;/
Her zevki saçlarından yakaladım,/ Beni
tatmin etmeyi anında bıraktım,/ Elim-
den kaçanı, gitsin diye saldı./ Sadece
arzuldım ve sadece gerçekleştirdim,/
Ve tekrar tekrar istedim ve zor kulla-
narak/ Fırtınalı bir hayat geçirdim; ilkin
büyük ve güçlü,/ Şimdi ise ölçülü, akıllı
adımlar atıyorum./ Yer küresini yeterince
biliyorum./ Öteki dünyaya baka pence-
re bizim için kapalıdır;/ Ahmaktır oraya
gözlerini kırıştırarak bakmaya çalışsan,/
Bulutların üstünde kendine benzerlerin
olduğunu düşünen!/ İnsan ayakları üs-
tünde sağlam durmalı ve burada etrafına
bakmalı;/ Çalışkan olan biri için bu dünya
tükenmiş değildir;/ Ebediyetlerde dolaş-
maya ne gerek var!/ Bildiği şeyler elle tu-
tulabilir./ Bu şekilde sürdürsün dünyada-
ki günlerini:/ Hayaletler hortladığıdaysa
yoluna devam etmeli,/ Yoluna devam
ederken sevinç de duyabilir, ıstırap da,/ O
ki tatmin olmaz bir an için bile.¹⁸

18 Aynı, s. 468.

5.Perde Sarayın Büyük Avlusu

Faust:

Bu bataklık dağlara kadar uzanıyor,/
Daha önceden kazanılan bütün yerle-
ri mahvediyor,/ Bu pis kokulu suyu da
buradan çekersek/ Burası da son anda
büyük kazancımız olacak./ Milyonlarca
insana yer açıyorum/ Güvenli değil belki,
ama istedikleri gibi yaşarlar en azından;/
Yeşil bu arazi, verimli; insanlar ve hay-
vanlar/ Bu yeni topraklarda rahata kavu-
şacaklar./ .../ Evet, kendimi tümüyle bu
düşünceye odakladım,/ Bilgeliğin en son
kararı budur;/ Özgürlüğü ve yaşamı an-
cak/ Bunları her gün yeniden elde etmek
zorunda kalanlar hak eder./.../ Özgür
topraklar üzerinde özgür insanlarla birlik-
te olmak./ Bu ana şöyle demek isterim;/
Dursana, öyle güzelsin ki!/ Yeryüzünde
yaşadığım günlerin izi/ Asırlar boyu silin-
meyecektir./ Bu mutluluğun hissini şim-
diden alarak/ En güzel anın tadını çıkarı-
yorum şimdi.¹⁹

19 Aynı, s. 472–473.

SİYAH PELERİNLİ ADAM'DA "FAUST"

Faust bitmesini istemediği bir güzelliğin içinde bulmuştur kendisini. Mephistopheles iddiayı kazanmıştır; Faust'un ruhunu almaya çalışır ama Tanrı'nın işe karışmasıyla isteğini gerçekleştiremez. Tanrı, Faust'un bitmez tükenmez uğraşının kıymetini bilir; onu şeytana bırakmaz.

Siyah Pelerimli Adam'da şeytan-insan karşılaşması insanın-şairin- yaşadığı mekânda gerçekleşir. Bulunulan ortamdaki dışarı çıkmak, bilinmeyeni keşfetmeye çalışmak söz konusu değildir. Şeytan tüm kötülükleri, baştan çıkarıcıları içeri getirmiştir. Buna rağmen tüm uğraşları boşa çıkar. Şair zaman zaman kafası karışsa ya da kendini savunmasız hissetse de Allaha sığınarak kurtulur şeytanın elinden.

Şair: ...Uğraşma boş yere; ne kadın ne para, ne devlet ne hayat iksiri, bana onun saltanatı dışında bir iklimden haber verebilir.²⁰

20 Kısakürek, ön.ver., s. 148.

Şeytan en sonunda Şairi bir kuruntular ve basit fikirler dünyasına gönderebilecek bir iksirle tehdit ederken Şair bir fırsatını bulup Kur'anı Kerim'e ulaşır ve ona sarılarak şeytandan kurtulur.

Şair kitabı eline alır almaz şeytan uzaklaşmaya, etkisini yitirmeye başlar. Konuşamaz.

Şeytan: Kırdın ellerimi, oysa istediklerini benim ellerimden alacaktın... Bırak elindekini de istersen konuşalım; bak ne söyleyeceğim?²¹

Şair: Sen bana hiçbir şey veremezsin. Ben Allahı, tokluğumun değil, açlığımın şiddetinde buldum... Ben sonsuz istiyorum! Açım! Onun için mahrumum. Mahrum olduğum için malikim.

21 Aynı, s. 157.

Şair Kur'anı Kerim'in hiç tükenmeyecek bir iman kaynağı olduğunu ima ederek bitirir sözlerini. Modern insanın bunalımına

çıkış yolu olarak dini inancı –İslam dinini -işaret etmektedir yazar. Goethe'nin Faust'u da Tanrı'nın kanatları altına alınır ancak bireyin cehennemlik olabilecek noktaya varışına kadar dünyada arayışını sürdürmesine izin verilir.

Marlowe ve Goethe'nin metinlerinde birey, inancı sorguluyor, kendini düşünsel olarak özgürleştiriyor, doğru ya da yanlış kendi kararlarını veriyor, iradesini devreye sokuyor, dünyaya kendi gözleriyle bakıp bir anlam üreticisi olabiliyor ve eylemlerinin, seçimlerinin sonucuna katlanıyor. Bu metinlerde insanın, sonunda uçuruma düşme riski olsa bile, ulaşabileceği derinlikleri keşfetme süreci öne çıkarken, **Siyah Pelerinli Adam**'da dini inancın insanı uçurumlara yönelme olasılığından bile koruyabileceğinin altı çiziliyor. Şairin sonsuzluk arayışı **Siyah Pelerinli Adam**'da bu metnin sonunu oluştururken **Doktor Faustus** ve **Faust** için yola çıkmanın ilk nedenini oluşturur.

Her üç metin de insanın zaafı olan bir varlık olduğunun altını çizer; varoluşun çelişkili, çatışmalı niteliğine, insanın arada kalmışlığına vurgu yapar.

Siyah Pelerinli Adam'da Şeytanın aniden ve nedensiz ortaya çıkışı, seçtiği insanın onu hak edecek ya da çağırarak hiçbir şey yapmamış olması, üstüne üstlük ondan hiçbir şey istemediğini ısrarla söylemesine rağmen Şeytanın baştan çıkarmak için çeşitli yolları denemesi, bir yandan modern yaşamın insanı yoldan çıkaracak kötülüklerini gözler önüne serer, bir yandan da insanın bunlara yenik düşecek ne çok zaafı olduğunu sergiler. Kötülük şeytan gibi nedensizce ortaya çıkabilir, her yerdedir, insanın yaşamında rastlantılar oldukça önemlidir. Ancak, **Siyah Pelerinli Adam**'ın şairinin doğru yola ilişkin bir kuşkusu yoktur. O Allahın yolundan gitmenin tek yol olduğunu bilir. Burada sonucu belli bir insan-şeytan, iyi-kötü çatışması söz konusudur.

Marlowe'un **Doktor Faustus**'u Szerb'in ifadesiyle ara oyunun arada kalan trajik kahramanıdır. Bu dünyanın nimetlerinden

SİYAH PELERİN Lİ ADAM'DA "FAUST"

yararlanmayı bilen, kendini bu dünyanın insanı, mikro kozmos olarak dünyanın gizlerini çözmeye muktedir insan olarak gören birey, Tanrı ve ölüm meseleleri karşısında çaresizdir. Akıl ve dinin açıklamaları arasına sıkışmıştır. Akıl-Ruh ikilemidir söz konusu olan.

Goethe'nin insanı ise evrensel var oluşun, Tanrı'ya başkaldırma, kendini Tanrı'dan üstün görüş (Strum und Drung) ile Tanrı karşısında yerini kabul etme, ölçülü olma (klasisizm) arasındaki salınımın gerilimi üzerinde durmaktadır; akıl-duygu karşıtlığı.

Siyah Pelerimli Adam'da Şeytanın nedensiz gelişi oldukça korkutucudur. Çünkü Marlow ve Goethe'deki gibi Şeytan ile karşılaşma meselesinde bireyin bir dahli söz konusu değildir. Dolayısıyla şeytan'ın her an her yerde ve herkesin karşısına çıkabileceği kuşkusunu salar yüreklere. Üstelik şeytan-kötülük çok yakındır ve istediği zaman kolaylıkla evinizin içine girebilir.

Benzer bir izleği diğer iki metinde de bulabiliyoruz. Goethe'nin **Faust**'unda Cadı kadına Mephistopheles'in dediği gibi; İblis adını ve biçimini değiştirmiştir ve Mephistopheles Cadı kadına bu adı kullanmasını yasaklayınca cadı kadın sorar:

Cadı Neden? Size bir zararı mı oldu?
Mephistopheles: O çoktan masal kitaplarına yazıldı;/ Daha iyi de değildir insanların durumu./ Kötüden kurtuldular, kötüler kaldı./ Bana Sayın Baron de, konu kapanmış olur;/ Bir asilzadeyim diğer asilzadeler gibi...²²

22 Goethe, ön.ver., s.139.

Kötülük artık her yeredir. Modern insanın sıkıntısıdır bu da. Toplumsal yaşamın tedirgin edici bir kötülüğün taşıyıcısı olduğu saptaması Marlowe'da da Mephistopheles'in Faust'a söylediği şu sözlerle belirginleşiyor: "Burası da cehennem, çıkmış değilim oradan" Mephistopheles burası derken Faust'un yaşadığı yere işaret etmektedir. Ancak bu kötülüğe karşı bireyin alacağı tavır konusunda farklılaşır metinler:

23 Marlowe, ön.ver., s. 255.

Marlowe insanın bireysel arayışları olan, ama Tanrısal olanla sınırlı bir varlık olduğunu vurgularken, Goethe bireyin sınırsız ve sonsuz arayışının onu doğruya götürebileceğini ima eder. Umut vardır; umut etmek gerekir, vazgeçmek insan için de, insanın Tanrının gözündeki konumu açısından da makbul değildir. Her iki metinde de bireyin sınırlı olanaklarla arayışı, bir gerilimin ortasında sorularla, sorunlarla, zaaflarıyla boğuşması öne çıkıyor. Necip Fazıl Kısakürek ise kötülüğe karşı Allah'a sığınmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu nedenle bir arayış ya da tartışma, söz konusu değildir. Aranması gereken de bulunan da net ve tartışmaya mahal bırakmayacak kadar ortadadır.

Modern insan aklın sınırlarını fark etmiş, çaresizliğiyle baş başa kalmıştır. Bu durumda ya akıldışı olandan medet ummuş ve şeytanı davet etmiştir dünyaya. Ya da şeytan insanoğlunun çaresizliğini bildiği için etrafında bir gölge gibi dolaşmaktadır biteviye. Her halükarda şeytanla işi devam etmektedir insanoğlunun.

SİYAH PELERİN Lİ ADAM'DA "FAUST"

KAYNAKÇA

Carlson, Marvin. **Tiyatro Teorileri**. Çev.: Barış Yıldırım, Eren Buğlalılar, Ankara: De Ki yayınları, 2007.

Goethe. **Faust**. Çev.: Genç Osman Yavaş, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2005.

Hollis, Dr.James. **İyi İnsanlar Neden Kötü Şeyler Yaparlar**. Çev.: Gülşen Ülker, İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 2008.

Kısakürek, Necip Fazıl. **Siyah Pelerinli Adam-Tiyatro Eserleri: 7**. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Marlowe, Christopher. **Bütün Oyunları**. Çev.: M.Hamit Çalışkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Szerb, Antal. **Dünya Yazın Tarihi**. Çev.: Vural Yıldırım, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008.

